

UCHWAŁA
składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 20 lipca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Teresa Flemming-Kulesza (przewodniczący)
SSN Bogusław Cudowski
SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca)
SSN Katarzyna Gonera (sprawozdawca, uzasadnienie)
SSN Jerzy Kuźniar
SSN Dawid Miąsik
SSN Maciej Pacuda

Protokolant Agnieszka Zwolińska

z udziałem Prokuratora Prokuratury Krajowej Wojciecha Kasztelana

w sprawie z odwołania A. N.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K.

z udziałem zainteresowanego D. O.

w K.

o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczenia społecznego,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 20 lipca 2016 r., zagadnienia prawnego przedstawionego przez

Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 2 lutego 2016 r., sygn. akt III UZP 17/15:

czy w sprawie o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego; o podleganie ubezpieczeniom społecznym) do niezbędnych kosztów procesu zalicza się wynagrodzenie reprezentującego stronę radcy prawnego, biorąc za podstawę zasądzenia opłaty za jego czynności z tytułu zastępstwa prawnego stawki minimalne określone w § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego

ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 490 ze zm.), czy też stawkę minimalną określoną w § 11 ust. 2 w związku z § 5 tego rozporządzenia?

podjął uchwałę:

w sprawie o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego; o podleganie ubezpieczeniom społecznym) do niezbędnych kosztów procesu zalicza się wynagrodzenie reprezentującego stronę radcy prawnego, biorąc za podstawę zasądzenia opłaty za jego czynności z tytułu zastępstwa prawnego stawki minimalne określone w § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 490 ze zm.).

i nadał uchwale moc zasady prawnej oraz ustalił, że przedstawiona wykładnia wiąże od dnia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

I. Postanowieniem z 2 lutego 2016 r., III UZP 17/15, Sąd Najwyższy w zwykłym składzie – po rozpoznaniu pytania prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w [...] – przekazał składowi powiększonemu Sądowi Najwyższego na podstawie art. 390 § 1 zdanie drugie k.p.c. następujące zagadnienie prawne:

czy w sprawie o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego; o podleganie ubezpieczeniom społecznym) do niezbędnych kosztów procesu zalicza się wynagrodzenie reprezentującego stronę radcy prawnego, biorąc za podstawę zasądzenia opłaty za jego czynności z tytułu zastępstwa prawnego stawki minimalne określone w § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września

2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 490 ze zm.), czy też stawkę minimalną określoną w § 11 ust. 2 w związku z § 5 tego rozporządzenia.

Rozpoznając w sprawie o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczeń społecznych zażalenie odwołującej się na postanowienie w przedmiocie rozliczenia kosztów procesu zamieszczone w wyroku Sądu Okręgowego w K., Sąd Apelacyjny doszedł do wniosku, że wykładnia § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych budzi poważne wątpliwości interpretacyjne, czego przejawem jest występująca w orzecznictwie sądów powszechnych rozbieżność w zakresie wykładni przepisów dotyczących ustalenia wysokości wynagrodzenia przysługującego radcy prawnemu z tytułu zastępstwa procesowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych o podleganie (ustalenie podlegania albo niepodlegania) ubezpieczeniom społecznym. W niektórych orzeczeniach przyjęto, że koszty zastępstwa procesowego w takich sprawach powinny być ustalone przy zastosowaniu stawki minimalnej wynikającej z § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., ze względu na to, że sprawa dotycząca podlegania ubezpieczeniom społecznym jest sprawą „o najbardziej zbliżonym rodzaju” (§ 5 rozporządzenia) w stosunku do sprawy „o świadczenie pieniężne z ubezpieczenia społecznego”, z kolei stanowisko przeciwne opiera się na założeniu, że koszty zastępstwa procesowego radcy prawnego w sprawie dotyczącej podlegania obowiązkowi ubezpieczeń społecznych powinny zostać ustalone przy zastosowaniu stawki minimalnej określonej według § 6 rozporządzenia, czyli powinny być liczone według wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia), ponieważ sprawa dotycząca obowiązku podlegania ubezpieczeniom społecznym jest sprawą o prawo majątkowe i w tej sytuacji nie ma podstaw, aby odwoływać się do § 5 rozporządzenia. Sąd Apelacyjny podniósł ponadto, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego zwrócono uwagę na trudności w określeniu zasad ustalania kosztów zastępstwa procesowego radcy prawnego w sprawach dotyczących podlegania ubezpieczeniom społecznym (np. w postanowieniach z 22 lutego 2012 r., II UZ 60/11, LEX nr 1211155 i z 10 września 2012 r., I UZ 77/12, LEX

nr 1619829). W ocenie Sądu Apelacyjnego, w sprawach dotyczących podlegania ubezpieczeniom społecznym przy ustalaniu minimalnej stawki wynagrodzenia należnego pełnomocnikowi procesowemu będącemu radcą prawnym ma zastosowanie § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. W sprawie, w której organ rentowy wydaje decyzję o podleganiu lub niepodleganiu ubezpieczeniom społecznym, zasadnicze znaczenie ma bowiem kwestia związana z ustaleniem istnienia lub nieistnienia obowiązku opłacania składek przez osobę zainteresowaną (ubezpieczonego). Tymczasem w orzecznictwie sądowym odnoszącym się bezpośrednio do problematyki składek (ustalania ich wymiaru) utrwalone jest stanowisko, że w tego rodzaju sprawach należy stosować § 6 rozporządzenia. Składki na ubezpieczenia społeczne nie są świadczeniami pieniężnymi „z ubezpieczenia społecznego”, lecz świadczeniami „na ubezpieczenie społeczne”, co prowadzi do wniosku, że wynagrodzenie pełnomocnika będącego radcą prawnym w sprawie o podleganie (niepodleganie) ubezpieczeniom społecznym jest uzależnione od wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia).

II. Przekazując zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia przez skład powiększony, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na następujące kwestie:

1. Problem przedstawiony w pytaniu prawnym Sądu Apelacyjnego wynika z nieprecyzyjnej (od wielu lat niepoprawianej) konstrukcji § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., którego wykładnia nastroczała (i w dalszym ciągu nastrocza) istotne trudności w praktyce stosowania prawa. Różne sposoby wykładni tego przepisu można dostrzec nie tylko w orzecznictwie sądów powszechnych, lecz także w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego jest doniosłe z praktycznego punktu widzenia, gdyż dotyczy problematyki ustalania kosztów procesu, a z uwagi na podobieństwo między regulacjami odnoszącymi się do opłat za czynności radców prawnych oraz opłat za czynności adwokackie, w oczywisty sposób przekłada się również na sposób określania wysokości wynagrodzenia należnego pełnomocnikowi będącemu adwokatem (w stanie prawnym obowiązującym do 31 grudnia 2015 r. odpowiednikiem § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. był § 12 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa

kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu; jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 461 ze zm.). Wybór jednego ze sposobów wykładni § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. może mieć znaczący wpływ na interes majątkowy strony przegrywającej spór sądowy o ustalenie istnienia stosunku ubezpieczenia społecznego (o podleganie ubezpieczeniom społecznym), ze względu na istotną różnicę między stawką minimalną określoną w § 6 rozporządzenia a zryczałtowaną stawką minimalną ustaloną zgodnie z § 11 ust. 2 rozporządzenia, należną z tytułu prowadzenia sprawy „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego”. Uznanie, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych niebędących sprawami „o świadczenie pieniężne z ubezpieczenia społecznego” koszty zastępstwa procesowego należy liczyć według stawki minimalnej obliczanej od wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia (a nie według stawki „zryczałtowanej”), jest „korzystne” dla strony wygrywającej sprawę (art. 98 § 1 k.p.c.), którą niekoniecznie musi być ubezpieczony (sprawę może wygrać organ rentowy reprezentowany przez radcę prawnego).

2. Od rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego zależy przebieg całego postępowania, a w szczególności ocena, czy w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, których przedmiotem jest ustalenie istnienia/nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (objęcie obowiązkiem ubezpieczenia; podleganie ubezpieczeniom), strona ma obowiązek oznaczenia wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia) pod rygorem poniesienia konsekwencji procesowych. W orzecnictwie Sądu Najwyższego nie jest kwestionowane, że także w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych w określonych przypadkach istnieje obowiązek oznaczenia wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia (tak: uchwała z 7 lipca 2005 r., II UZP 7/05, OSNP 2005 nr 24, poz. 396). W postanowieniu Sądu Najwyższego z 20 stycznia 2011 r., II UZ 37/10 (OSNP 2012 nr 5-6, poz. 78) trafnie przyjęto jednak, że sankcja odrzucenia skargi kasacyjnej dotkniętej brakiem formalnym polegającym na nieoznaczeniu wartości przedmiotu zaskarżenia nie ma zastosowania w sprawie o przyznanie prawa do renty, gdyż w takiej sprawie od wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia) nie zależy właściwość sądu, wysokość opłat sądowych, dopuszczalność środków zaskarżenia (w szczególności skargi kasacyjnej) oraz wysokość wynagrodzenia

profesjonalnych pełnomocników. Dlatego w takiej sprawie nie jest wymagane oznaczenie wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia). Praktyka nieoznaczania wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia jest jednak powszechnie przyjęta również w sprawach o objęcie ubezpieczeniem społecznym (ze względu na treść art. 398² § 1 zdanie drugie k.p.c.). Jednakże, gdyby w takich sprawach uznać za właściwy sposób określania kosztów zastępstwa procesowego wykonywanego przez radcę prawnego (adwokata) według stawek zależnych od wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia), to w razie występowania profesjonalnego pełnomocnika w imieniu którejkolwiek ze stron, trzeba by przyjąć, że powinien zostać wykonany obowiązek oznaczenia wartości sporu lub zaskarżenia (co przewidują: art. 126¹ § 1, art. 368 § 2, art. 398⁴ § 3 k.p.c.).

3. Rozpatrywany problem prawny jest aktualny w odniesieniu do stanu prawnego zmienionego od 1 stycznia 2016 r. (z tym dniem nastąpiło uchylenie rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. i zastąpienie go nowym rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, Dz.U. z 2015 r. poz. 1804). Nowe przepisy o opłatach za czynności radców prawnych (a także adwokatów) powielają bowiem dotychczasowe przepisy dotyczące sposobu ustalania wynagrodzenia radcy prawnego za prowadzenie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, innych niż sprawa „o świadczenie pieniężne z ubezpieczenia społecznego” (§ 9 ust. 2 rozporządzenia z dnia 22 października 2015 r. stanowi powtórzenie § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r.; to samo odnosi się do § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie, Dz.U. z 2015 r. poz. 1800). W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego niejednolita jest wykładnia przepisów określających wysokość opłat za czynności radców prawnych i adwokatów w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych innych niż sprawy „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego”.

4. Zgodnie z art. 98 § 1 k.p.c. (który ma zastosowanie również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych), strona przegrywająca sprawę jest obowiązana zwrócić przeciwnikowi na jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (koszty procesu). Do niezbędnych kosztów procesu strony

reprezentowanej przez adwokata (radcę prawnego) zalicza się wydatki i wynagrodzenie jednego adwokata (radcy prawnego), jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach (art. 98 § 3 i art. 99 k.p.c.). „Odrębnymi przepisami” w rozumieniu art. 98 § 3 k.p.c. są przepisy wydane na podstawie art. 22³ ust. 2 i art. 22⁵ ust. 2 i 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r. poz. 507 ze zm.), czyli w stanie prawnym dotyczącym rozpoznawanej sprawy przepisy rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. (analogicznie w obecnym stanie prawnym – przepisy rozporządzenia z dnia 22 października 2015 r.)

Przepisy zamieszczone w rozdziale 2. rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. zatytułowanym „Opłaty za czynności radców prawnych przed organami wymiaru sprawiedliwości” normują ogólne zasady ustalania wysokości opłat za czynności radców prawnych. Według nich, podstawę zasądzenia opłaty stanowią stawki minimalne określone w rozdziałach 3-4 rozporządzenia. Wysokość stawki minimalnej zależy od wartości przedmiotu sprawy lub jej rodzaju (§ 4 ust. 1 rozporządzenia), a w sprawach nieokreślonych w rozporządzeniu wysokość stawek minimalnych ustala się, przyjmując za podstawę stawkę w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju (§ 5 rozporządzenia).

W rozdziale 3. rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., który nosi tytuł „Stawki minimalne w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych”, zamieszczone są przepisy określające kwotowo stawki minimalne opłat za czynności radców prawnych w wymienionych sprawach. Zgodnie z § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., stawki minimalne są pochodną wartości przedmiotu sprawy (sporu lub zaskarżenia) i wynoszą w zależności od wartości przedmiotu sprawy od 60 zł do 7.200 zł. Natomiast według § 11 ust. 2 tego rozporządzenia, stawki minimalne wynoszą 180 zł (60 zł przed zmianą dokonaną 1 sierpnia 2015 r.) w sprawach „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”.

5. Z uwagi na niejednoznaczny (powtarzany w kolejnych rozporządzeniach na przestrzeni kilkudziesięciu lat) sposób zredagowania § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., powstaje problem interpretacyjny sprowadzający się do pytania, czy przewidziana w tym przepisie stała („ryczałtowa”) stawka minimalna

(niezależna od wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia) ma na podstawie § 5 rozporządzenia zastosowanie we wszystkich sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, czy też należy ją stosować tylko w odniesieniu do spraw „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego” jako jednego z rodzajów spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, a w pozostałych rodzajach tych spraw o charakterze majątkowym stosować § 6 rozporządzenia. Należy przy tym zauważyć, że § 6 rozporządzenia dotyczy także spraw ze „stosunku ubezpieczeń społecznych” (co wynika z tytułu rozdziału 3. rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r.) oraz jest przepisem ogólnym względem regulacji szczególnej z § 11 ust. 2 rozporządzenia. W rezultacie, szczególny przepis § 11 ust. 2 wprowadza wyjątek od zasady wynikającej z § 6 rozporządzenia, a więc nie może być wykładany w sposób rozszerzający. Wobec tego należałoby uznać, że zryczałtowana stawka minimalna wynagrodzenia radcy prawnego ma zastosowanie wyłącznie do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”, a więc nie ma zastosowania w innych sprawach ubezpieczeniowych. W innych sprawach majątkowych z zakresu ubezpieczeń społecznych (innych niż sprawy o „świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”) powinny więc być stosowane stawki z § 6 rozporządzenia, liczone od wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia. Przedstawiony pogląd nie jest jednak oczywisty, o czym świadczy analiza dotychczasowych rozstrzygnięć Sądu Najwyższego podejmowanych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

6. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zagadnienie kosztów zastępstwa procesowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest ujmowane w różny sposób. W uchwale z 9 marca 1993 r., II UZP 5/93 (OSNCP 1993 nr 11, poz. 194) stwierdzono, że w sprawach o wymiar składek na ubezpieczenia społeczne pełnomocnikowi organu rentowego będącemu radcą prawnym przysługuje wynagrodzenie z tytułu zastępstwa procesowego ustalone od wartości przedmiotu sprawy. Sąd Najwyższy wyszedł z założenia, że „składki na ubezpieczenie społeczne nie są świadczeniami pieniężnymi z ubezpieczenia społecznego, lecz świadczeniami na to ubezpieczenie”. Zdaniem Sądu Najwyższego, katalog spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych wymienionych w

§ 17 ust. 2 ówczesnie obowiązującego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 48, poz. 220 ze zm.) – który był odpowiednikiem § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. – jest zawężony w stosunku do kategorii spraw określonych w art. 476 § 2 k.p.c., a zatem stawki wynagrodzenia adwokackiego (radcowskiego) określone w § 17 ust. 2 rozporządzenia z dnia 4 czerwca 1992 r. mają zastosowanie wyłącznie do tych spraw, które zostały wyraźnie wskazane w tym przepisie. W podobnym sposób wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z 7 maja 2013 r., I UZP 1/13 (OSNP 2013 nr 21-22, poz. 280), w której stwierdził, że w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych, dotyczącej odwołania od decyzji organu rentowego, stwierdzającej zobowiązanie do zapłaty składek na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i odsetek za zwłokę w określonych w tej decyzji kwotach, wynagrodzenie pełnomocnika będącego radcą prawnym powinno być ustalone na podstawie § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. Również w sprawie, której przedmiotem rozpoznania było ustalenie odpowiedzialności wspólników spółki jawnej (osób trzecich) za zaległości płatnika (spółki jawnej) z tytułu składek ubezpieczeniowych, Sąd Najwyższy uznał, że zwrot kosztów procesu strony korzystającej z pomocy radcy prawnego powinien nastąpić z uwzględnieniem wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia (postanowienie z 1 czerwca 2010 r., III UZ 3/10, OSNP 2011 nr 21-22, poz. 283). Sprawa o zapłatę składek (o ustalenie odpowiedzialności osób trzecich za zaległości składkowe) jest bowiem sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych, co ma znaczenie w tym sensie, że wysokość stawki minimalnej obowiązującej w takiej sprawie powinna być określona przede wszystkim według zasad przewidzianych w rozdziale 3. rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. Poszukiwanie spraw o najbardziej zbliżonym rodzaju (w rozumieniu § 5 tego rozporządzenia) byłoby uzasadnione tylko wówczas, gdyby nie dało się ustalić wysokości stawki minimalnej w oparciu o reguły przewidziane w rozdziale 3. Inne sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, niż sprawy o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego, nie zostały wprost (odrębnie) wymienione w rozporządzeniu i dlatego w odniesieniu do nich należy

stosować stawki przewidziane w § 6 rozporządzenia. Zbliżona argumentacja została przedstawiona w postanowieniu z 22 lutego 2012 r., II UZ 60/11 (LEX nr 1211155), które zapadło w sprawie o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne. Wykluczając możliwość powoływania się na § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. jako na podstawę rozstrzygnięcia o kosztach zastępstwa procesowego radcy prawnego, Sąd Najwyższy przyjął założenie, że sprawa o ustalenie podstawy wymiaru składek jest w gruncie rzeczy sprawą o ustalenie podlegania ubezpieczeniu społecznemu z określonego tytułu do wysokości określonych kwot. Stanowisko, zgodnie z którym § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. nie ma zastosowania w sprawach niebędących „sprawami o świadczenia z ubezpieczenia społecznego”, zostało też zaprezentowane między innymi w postanowieniach z 10 września 2012 r., I UZ 77/12, (LEX nr 1619829) i z 14 września 2012 r., I UZ 78/12 (LEX nr 1747636). Zdaniem Sądu Najwyższego, spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym nie można zaliczyć do kategorii „spraw o świadczenia z ubezpieczenia społecznego” w rozumieniu powołanego przepisu i dlatego w tych przypadkach zachodzą wszelkie podstawy, aby koszty zastępstwa procesowego były wyliczane według wartości przedmiotu sporu (wartości zaległych składek).

7. Odmienny sposób wykładni przepisów rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. jest jednak również prezentowany w orzecznictwie. Można go sprowadzić do uznania, że w sprawach niebędących sprawami „o świadczenia z ubezpieczenia społecznego” wysokość wynagrodzenia radcy prawnego powinna być ustalana według § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., a nie według § 6 tego rozporządzenia. Taki pogląd Sąd Najwyższy wyraził w szczególności w sprawie o wysokość kapitału początkowego (postanowienie z 18 października 2011 r., III UZ 23/11, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 275), o wysokość świadczenia z ubezpieczeń społecznych (postanowienie z 13 marca 2012 r., II UZ 3/12, LEX nr 1168882), a ostatnio w sprawie o wydanie zaświadczenia stwierdzającego podleganie polskiemu ustawodawstwu przez osobę wykonującą pracę delegowaną w innym kraju członkowskim Unii Europejskiej w trybie przepisów wspólnotowych o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (postanowienie z 21 października 2015 r., II UZ 24/15, LEX nr 1854105). W tych

orzeczeniach Sąd Najwyższy przyjął, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, które nie są sprawami „o świadczenia z ubezpieczenia społecznego”, należy na podstawie § 5 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. ustalić wysokość stawek, przyjmując za podstawę stawkę w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju, czyli stawkę z § 11 ust. 2 rozporządzenia. W orzeczeniach tych przyjęto, że w powołanych sprawach nie określono w rozporządzeniu stawki wynagrodzenia radcy prawnego z tytułu zastępstwa procesowego, a jednocześnie nie stosuje się § 6 rozporządzenia, choć są to sprawy o charakterze majątkowym (stawka nie jest obliczana od wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia).

Z przytoczonych orzeczeń (a także z uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 12 czerwca 2014 r., II UZP 1/14, OSNP 2014 nr 12, poz. 168, z glosą K. Antonowa, OSP 2015 nr 7-8, poz. 65, oraz z postanowienia z 24 maja 2012 r., II UZ 16/12, LEX nr 1222163) można wyprowadzić wniosek, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalona jest wykładnia, zgodnie z którą w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, w których spór dotyczy bezpośrednio zapłaty składek, wynagrodzenie należne radcy prawnemu powinno być ustalane według stawki minimalnej obliczanej od wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia (§ 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r.), a nie według stawki o wysokości stałej (zryczałtowanej) przewidzianej w § 11 ust. 2 tego rozporządzenia. Natomiast w sprawach „o podleganie ubezpieczeniom społecznym” orzecznictwo nie jest jednolite.

8. W piśmiennictwie prawniczym (ostatnio M. Raczkowski: Koszty zastępstwa procesowego w sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym, PiZS 2012 nr 10, s. 30) wyrażono pogląd, że regulacja wynikająca z § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. dotyczy jedynie spraw o świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Uznanie spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym za sprawy o świadczenie z ubezpieczenia społecznego – w kontekście określania kosztów zastępstwa procesowego – budzi poważne wątpliwości.

9. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (zainicjowanych wniesieniem odwołania od decyzji organu rentowego), treść decyzji (a ściślej rozstrzygnięcie organu rentowego zawarte w sentencji decyzji) wyznacza przedmiot rozpoznania sprawy przez sąd ubezpieczeń społecznych. Skoro treść decyzji

organu rentowego wyznacza przedmiot rozpoznania przez sąd powszechny sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, to w konsekwencji przekłada się to na sposób ustalania kosztów zastępstwa procesowego w takiej sprawie.

10. Przedmiot rozpoznania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest w przepisach określany w różny sposób. W przepisach procesowych określenie przedmiotu postępowania sądowego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wynika z definicji legalnej tych spraw (art. 476 § 2 k.p.c.). Dla rozpatrywanego zagadnienia istotna jest jednak treść art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. (formalnie definiująca pojęcie „ubezpieczonego”). Według tego przepisu ubezpieczonym jest osoba ubiegająca się o: a) świadczenie z ubezpieczeń społecznych albo o emeryturę lub rentę, b) ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu, c) świadczenia w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, d) świadczenie odszkodowawcze przysługujące w razie wypadku lub choroby pozostające w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji lub innej formacji „mundurowej”. Rozpatrywane zagadnienie prawne dotyczy kosztów zastępstwa procesowego w sprawach o „ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia lub jego zakresu” (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c.).

W tym samym Kodeksie postępowania cywilnego przedmiot spraw, których dotyczy zagadnienie prawne, jest określany jeszcze inaczej. W art. 398² § 1 zdanie drugie *in fine* k.p.c. jest mowa o sprawach „o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego”. Należy uznać, że pojęcia spraw „o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia lub jego zakresu” (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c.) oraz spraw „o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego” (art. 398² § 1 k.p.c.) są tożsame.

Inaczej sformułowane, ale tożsame z określeniami używanymi w przepisach procesowych, jest określenie przedmiotu spraw, których dotyczy zagadnienie prawne, używane w przepisach prawa materialnego. Z art. 38 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r. poz. 121 ze zm.) wynika, że chodzi o sprawy „dotyczące obowiązku ubezpieczeń społecznych”, a z art. 6 ust. 1, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 tej ustawy, że są to sprawy „o podleganie obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu

i rentowym, ubezpieczeniu chorobowemu oraz ubezpieczeniu wypadkowemu”. Według art. 11 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, mogą to być także sprawy „o podleganie dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu”.

11. Zestawienie przywołanych regulacji prawa procesowego i materialnego pozwala wnioskować, że zagadnienie prawne dotyczy jednego z rodzajów spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, którego przedmiotem jest ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego (obowiązkowego albo dobrowolnego) lub jego zakresu, z którymi należy utożsamiać pojęcia spraw o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego i o podleganie ubezpieczeniom społecznym. Zarówno na gruncie prawa materialnego, jak i procesowego, tak określony przedmiot sprawy jest odmienny od innych rodzajów spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, a w szczególności od przedmiotu sprawy o „świadczenie z ubezpieczeń społecznych albo o emeryturę lub rentę” (art. 476 § 5 pkt 2 lit. a k.p.c.) albo sprawy dotyczącej „ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych lub wymiaru świadczeń z ubezpieczeń społecznych” (art. 83 ust. 1 pkt 4 i 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych).

Mając to na względzie należałoby uznać, że sprawa, w której wniesiono odwołanie od decyzji organu rentowego w przedmiocie ustalenia istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (podlegania lub niepodlegania ubezpieczeniom społecznym; objęcia obowiązkiem ubezpieczeń społecznych), nie należy do kategorii spraw „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” w rozumieniu § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. Tak więc pojęcia „sprawa o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” z § 11 ust. 2 rozporządzenia nie sposób interpretować jako synonimu określenia „sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych”. Termin „sprawa o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” ma bowiem węższy zakres niż pojęcie „sprawa z zakresu ubezpieczeń społecznych”.

12. Rezultaty wykładni językowej oraz systemowej skłaniają zatem do wniosku, że sprawa z odwołania od decyzji organu rentowego, której rozstrzygnięcie nie dotyczy wprost „świadczenia pieniężnego z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” (nie rozstrzyga o nabyciu uprawnień do

takiego świadczenia, ewentualnie o jego wysokości), nie powinna być kwalifikowana jako sprawa, do której ma zastosowanie zryczałtowana stawka wynagrodzenia radcy prawnego wynikająca z § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. Skoro nie budzi wątpliwości ocena, że sprawa o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu ma charakter majątkowy, to przy określaniu wynagrodzenia należnego radcy prawnemu powinna mieć zastosowanie reguła ogólna wyrażona w § 6 rozporządzenia, zgodnie z którą należy stosować stawkę obliczaną od wartości przedmiotu sprawy (wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia). Stawka minimalna wynagrodzenia radcy prawnego jest więc uregulowana w rozporządzeniu, a to znaczy, że nie ma w tym przypadku zastosowania § 5 rozporządzenia, przewidującego ustalanie tej stawki tak jak w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju (na przykład według § 11 ust. 2 rozporządzenia).

III. Na rozprawie przed Sądem Najwyższym w składzie powiększonym pełnomocnik odwołującej się podtrzymał dotychczasowe stanowisko, że w rozpoznawanej sprawie wynagrodzenie pełnomocnika będącego radcą prawnym powinno być ustalone na podstawie § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r.

Pełnomocnik organu rentowego, powołując się na dobro ubezpieczonych oraz charakter spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym, wniósł o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego przez przyjęcie, że w sprawie o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego; podleganie ubezpieczeniom społecznym) podstawą zasądzenia opłaty za czynności reprezentującego stronę radcy prawnego z tytułu zastępstwa procesowego są stawki minimalne określone w § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. z 2013 r. poz. 490 ze zm.).

Uczestniczący w rozprawie Prokurator Prokuratury Krajowej wniósł o podjęcie uchwały, według której w sprawie o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (o objęcie obowiązkiem

ubezpieczenia społecznego; o podleganie ubezpieczeniom społecznym) do niezbędnych kosztów procesu zalicza się wynagrodzenie reprezentującego stronę radcy prawnego, biorąc za podstawę zasądzenia opłaty za jego czynności z tytułu zastępstwa prawnego stawki minimalne określone w § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. z 2013 r. poz. 490 ze zm.).

Rozpoznając zagadnienie prawne w powiększonym składzie, Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

IV. Wymagające rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy zagadnienie procesowe jest doniosłe praktycznie ze względu na liczbę spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych o podleganie ubezpieczeniom społecznym (o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu; o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego). Ujawnione w orzecznictwie sądów rozbieżności w wykładni przepisów uzasadniały podjęcie uchwały.

1. Wątpliwości co do kierunku interpretacji przepisów rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości dotyczących minimalnych stawek opłat za czynności radców prawnych (także adwokatów) w omawianej kategorii spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych doprowadziły do rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego co do stosowania w tych sprawach albo § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., albo § 6 tego rozporządzenia. Różnica w wysokości stawek opłat ustalanych według jednego z wybranych wariantów podstawy prawnej rozstrzygania o wysokości wynagrodzenia radcy prawnego (adwokata) jest znacząca i nie może być bagatelizowana.

Według § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., stawki minimalne „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynosiły od wejścia w życie tego rozporządzenia, czyli od 5 października 2002 r., do 31 lipca 2015 r. – 60 zł, a od 1 sierpnia 2015 r. – 180 zł. Z kolei według § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. stawki

minimalne w sprawach majątkowych (także w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych) wynosiły przy wartości przedmiotu sprawy: 1) do 500 zł – 60 zł; 2) powyżej 500 zł do 1.500 zł – 180 zł; 3) powyżej 1.500 zł do 5.000 zł – 600 zł; 4) powyżej 5.000 zł do 10.000 zł – 1.200 zł; 5) powyżej 10.000 zł do 50.000 zł – 2.400 zł; 6) powyżej 50.000 zł do 200.000 zł – 3.600 zł; 7) powyżej 200.000 zł – 7.200 zł. Jak wynika z porównania § 11 ust. 2 i § 6 rozporządzenia, w zależności od przyjętej koncepcji rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego różnica między wysokością wynagrodzenia radcy prawnego, ustalonego na podstawie § 11 ust. 2 (60 zł albo 180 zł) i ustalonego na podstawie § 6 (nawet 7.200 zł), może być kilkudziesięciokrotna.

Podobne proporcje wynikają z porównania obecnie obowiązujących (od 1 stycznia 2016 r.) stawek wynagrodzeń radców prawnych. Według § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1804), które weszło w życie 1 stycznia 2016 r., „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” stawki minimalne wynoszą 360 zł. Z kolei według § 2 tego rozporządzenia, stawki minimalne w sprawach o prawa majątkowe (w tym – jak należy wnioskować z tytułu rozdziału 2. tego rozporządzenia – także w sprawach ze stosunku ubezpieczeń społecznych) wynoszą przy wartości przedmiotu sprawy: 1) do 500 zł – 120 zł; 2) powyżej 500 zł do 1.500 zł – 360 zł; 3) powyżej 1.500 zł do 5.000 zł – 1.200 zł; 4) powyżej 5.000 zł do 10.000 zł – 2.400 zł; 5) powyżej 10.000 zł do 50.000 zł – 4.800 zł; 6) powyżej 50.000 zł do 200.000 zł – 7.200 zł; 7) powyżej 200.000 zł – 14.400 zł.

Doniosłość społeczna rozstrzyganego zagadnienia prawnego jest zatem oczywista. Strona przegrywająca spór sądowy ma obowiązek zwrócić przeciwnikowi procesowemu na jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (czyli koszty procesu), a do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata lub radcę prawnego zalicza się wynagrodzenie, nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach, i wydatki jednego adwokata lub radcy prawnego (art. 98 § 1 i 3, art. 99 k.p.c.). W każdej sprawie, w której stronę reprezentuje adwokat lub radca prawny, może pojawić się problem ustalenia wysokości należnego mu wynagrodzenia.

2. Przedstawione zagadnienie prawne dotyczy bezpośrednio wykładni przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 490 oraz z 2015 r. poz. 617 i 1078), jednak ze względu na analogiczne regulacje w innych rozporządzeniach wykonawczych Ministra Sprawiedliwości, określających wysokość stawek wynagrodzeń adwokackich i radcowskich, podjęta przez Sąd Najwyższy uchwała będzie miała zastosowanie także w sprawach, w których wysokość wynagrodzenia pełnomocnika będącego radcą prawnym lub adwokatem powinna być ustalana na podstawie:

(-) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r. poz. 461 oraz z 2015 r. poz. 616 i 1079);

(-) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1804);

(-) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2015 r. poz. 1805);

(-) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1800);

(-) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2015 r. poz. 1801).

We wszystkich tych aktach prawnych, w rozdziałach określających wysokość stawek minimalnych (odpowiednio – opłat maksymalnych dla pełnomocników ustanowionych z urzędu) w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, znalazły się odpowiedniki § 6 i § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. We wszystkich tych rozporządzeniach przewidziano zryczałtowaną, ustaloną na stosunkowo niskim poziomie wysokość stawek wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego „w sprawach o świadczenia

pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” obok stawek uzależnionych od wartości przedmiotu sprawy w sprawach o prawa majątkowe, w tym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

3. Sformułowanie „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” lub analogiczne jest stosowane przez prawodawcę (Ministra Sprawiedliwości wydającego kolejne rozporządzenia) w aktach prawnych dotyczących stawek wynagrodzenia adwokatów lub radców prawnych od kilkudziesięciu lat. Zostało ono użyte nie tylko w rozporządzeniach z 2002 r. i z 2015 r. (powołanych wyżej), lecz także we wcześniejszych regulacjach.

Wcześniejsze przepisy przewidywały:

(-) § 14 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. z 1997 r. Nr 154, poz. 1013 ze zm.), że stawka minimalna wynosi 50 zł „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”;

(-) § 17 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. z 1992 r. Nr 48, poz. 220, z 1994 r. Nr 119, poz. 578 i z 1995 r. Nr 153, poz. 786), że „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynagrodzenie adwokata wynosi: 1) w sprawach o emeryturę i rentę – od 10 do 200 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 10 do 100 zł;

(-) § 18 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lutego 1991 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. z 1991 r. Nr 17, poz. 76 i Nr 82, poz. 369), że „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynagrodzenie adwokata wynosi: 1) w sprawach o emeryturę lub rentę – od 10.000 do 100.000 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 10.000 do 100.000 zł (stawki określone według wartości złotej sprzed denominacji);

(-) § 18 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 1989 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 57, poz. 343), że „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynagrodzenie adwokata wynosi: 1) w sprawach o emeryturę lub rentę – od 2.000 do 10.000 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 2.000 do 10.000 zł (stawki określone według wartości złotego sprzed denominacji);

(-) § 18 ust. 2 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 lipca 1988 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 25, poz. 180), że „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego wynagrodzenie adwokata wynosi: 1) w sprawach o emeryturę lub rentę – od 1.000 do 4.000 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 1.000 do 4.000 zł (stawki określone według wartości złotego sprzed denominacji);

(-) § 19 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 października 1985 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 51, poz. 266), że „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynagrodzenie adwokata wynosi: 1) w sprawach o emeryturę lub rentę – od 300 do 700 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 200 do 400 zł;

(-) § 17 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 grudnia 1981 r. w sprawie opłat za czynności zespołów adwokackich (Dz. U. z 1982 r. Nr 1, poz. 9), że w postępowaniu przed okręgowymi sądami pracy i ubezpieczeń społecznych „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynagrodzenie zespołu wynosi: 1) w sprawach o emeryturę lub rentę – od 300 do 700 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 200 do 400 zł;

(-) § 17 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 1980 r. w sprawie opłat za czynności zespołów adwokackich (Dz. U. Nr 28, poz.

132), że w postępowaniu przed okręgowymi sądami pracy i ubezpieczeń społecznych „w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” wynagrodzenie zespołu wynosi: 1) w sprawach o emeryturę lub rentę – od 300 do 700 zł, 2) w sprawach o dodatki do emerytur i rent oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego – od 200 do 400 zł.

We wszystkich powołanych rozporządzeniach – wcześniejszych niż rozporządzenie z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych – pojęcie „sprawy o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” obejmuje tylko dwie szczegółowo wymienione kategorie spraw: 1) sprawy o emeryturę lub rentę, 2) sprawy o dodatki do emerytury i renty oraz o zasiłki z ubezpieczenia społecznego i rodzinnego. Zmiana wprowadzona od stycznia 1998 r. (kiedy weszło w życie rozporządzenie z dnia 12 grudnia 1997 r.) polegała na pominięciu szczegółowego opisu tej kategorii spraw. Gdyby przyjąć, że usunięcie w kolejnych rozporządzeniach Ministra Sprawiedliwości – poczynając od rozporządzenia z dnia 12 grudnia 1997 r. – egzemplifikacji pojęcia „sprawy o świadczenia z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” miało na celu uniknięcie pominięcia jakiejś istotnej kategorii spraw, które niewątpliwie są „sprawami o świadczenia z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”, lecz nie dotyczą tylko i wyłącznie spraw o emeryturę lub rentę albo spraw o dodatki do emerytury i renty lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego (sprawy o zasiłki rodzinne nie należą obecnie do kognicji sądów ubezpieczeń społecznych jako sądów powszechnych, lecz do sądów administracyjnych), to wykładnia historyczna § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. powinna uwzględniać to, że do grudnia 1997 r. „sprawy o świadczenia z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” obejmowały jedynie sprawy o emeryturę lub rentę oraz sprawy o dodatki do emerytury i renty lub o zasiłki z ubezpieczenia społecznego. Nie obejmowały żadnych innych kategorii spraw, w tym zwłaszcza spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym. Intencja prawodawcy była oczywista – chodziło o wprowadzenia niskich, zryczałtowanych, oderwanych od wartości przedmiotu sprawy stawek wynagrodzenia radcy prawnego lub adwokata w najbardziej doniosłych dla ubezpieczonych sprawach o świadczenia, które stanowią

podstawowe źródło utrzymania (taki bowiem charakter mają emerytury, renty, zasiłki). *Ratio legis* niskich stawek ryczałtowych powinna być brana pod uwagę przy dokonywaniu interpretacji przepisów o wynagrodzeniach profesjonalnych pełnomocników.

4. Gdyby odnieść treść § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., w części obejmującej „sprawy o świadczenia z ubezpieczenia społecznego”, do systematyki przyjętej w art. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, to – uwzględniając wnioski wynikające z ustaleń poczynionych powyżej (na podstawie analizy kolejnych rozporządzeń w sprawie wysokości stawek wynagrodzeń adwokackich i radcowskich) – można by przyjąć, że w kategorii spraw, o których stanowi § 11 ust. 2, mieściłyby się przykładowo sprawy: 1) o świadczenia z ubezpieczenia emerytalnego, w tym sprawy o prawo do emerytury (ustalenie prawa do emerytury) oraz o wysokość emerytury (ustalenie wysokości emerytury), a także o przeliczenie podstawy ustalenia wysokości emerytury; te bowiem kategorie spraw dotyczą bezpośrednio świadczeń emerytalnych; 2) o świadczenia z ubezpieczeń rentowych, w tym sprawy o prawo do renty (ustalenie prawa do renty) oraz o wysokość renty, także o przeliczenie podstawy ustalenia wysokości np. renty rodzinnej, gdy jej wysokość jest pochodną wysokości emerytury zmarłego ubezpieczonego, 3) o świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego (świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych), 4) o świadczenia z ubezpieczenia chorobowego (w tym świadczenia z tytułu choroby i macierzyństwa, przede wszystkim zasiłki). Podobne rozważania można by odnieść do „spraw o świadczenia z zaopatrzenia emerytalnego”, czyli do spraw o świadczenia wynikające z systemów zaopatrzenia społecznego (dotyczących np. funkcjonariuszy służb mundurowych), a nie z systemów ubezpieczenia społecznego (dotyczących np. pracowników, rolników, osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, zatrudnionych na podstawie umów prawa cywilnego itd.).

Nie mieściłyby się natomiast w omawianej kategorii spraw (o emeryturę lub rentę, o dodatki do emerytury i renty lub o zasiłki z ubezpieczenia społecznego) sprawy o podleganie ubezpieczeniom społecznym (istnienie lub nieistnienie stosunku ubezpieczenia społecznego, tytuł podlegania ubezpieczeniom

społecznym, objęcie ubezpieczeniami społecznymi obowiązkowe lub dobrowolne, ustalenie płatnika składek na ubezpieczenia).

Podsumowując, należy przyjąć, że sprawa z odwołania od decyzji organu rentowego dotyczącej podlegania lub niepodlegania ubezpieczeniom społecznym nie należy do kategorii spraw „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”, objętych § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., co wyklucza bezpośrednie stosowanie tego przepisu do ustalenia wysokości wynagrodzenia radcy prawnego występującego w takiej sprawie. Nie ma również istotnych argumentów przemawiających za stosowaniem tego przepisu odpowiednio, przez odesłanie zawarte w § 5 rozporządzenia.

5. Określenie „sprawy o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”, zawarte w § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., nie może być uznane za synonim określenia „sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych”, które zostało użyte w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, definiujących tę kategorię spraw.

Według art. 476 § 2 k.p.c. przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych, dotyczących: 1) ubezpieczeń społecznych; 2) emerytur i rent; 3) (*uchylony*); 4) innych świadczeń w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych; 5) świadczeń odszkodowawczych przysługujących w razie wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej, Biurze Ochrony Rządu, Służbie Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Wywiadu Wojskowego oraz Centralnym Biurze Antykorupcyjnym. Natomiast zgodnie z art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. określenie „ubezpieczony” oznacza osobę ubiegającą się o: a) świadczenie z ubezpieczeń społecznych albo o emeryturę lub rentę, b) ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu, c) świadczenia w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, d) świadczenie odszkodowawcze przysługujące w razie wypadku lub choroby pozostające w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej, Biurze Ochrony Rządu, Służbie

Więziennej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, Służbie Wywiadu Wojskowego oraz Centralnym Biurze Antykorupcyjnym.

W art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c. sprawy o świadczenia z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego (art. 476 § 5 pkt 2 lit. a, c i d k.p.c.) zostały wyraźnie odróżnione od spraw o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c.). Są to sprawy, które w praktyce określa się jako sprawy „o podleganie ubezpieczeniom społecznym”, a które według art. 398² § 2 k.p.c. mieszczą się w kategorii spraw „o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego”.

Gdyby uwzględnić dosłowne brzmienie § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. i skonfrontować jego treść normatywną z definicją spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych w ujęciu Kodeksu postępowania cywilnego, należałoby przyjąć, że najbardziej nie odpowiada on (najdalej mu jest do) tej kategorii spraw, o której mowa w art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c. Z wykładni językowej § 11 ust. 2 rozporządzenia, dokonanej w powiązaniu z klasyfikacją spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych zawartą w Kodeksie postępowania cywilnego, wynika, że § 11 ust. 2 rozporządzenia obejmuje tylko część tych spraw. Poza zakresem zastosowania tego przepisu pozostają na pewno sprawy o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu (art. 476 § 5 pkt 2 lit. b k.p.c.). Trudno nawet przyjąć, na podstawie § 5 rozporządzenia, aby podobieństwo („zbliżony rodzaj”) omawianych dwóch kategorii spraw pozwalało na zastosowanie do spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym § 11 ust. 2 rozporządzenia. Należy wręcz stwierdzić, że sprawy o podleganie ubezpieczeniom społecznym nie są rodzajowo zbliżone do spraw „o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”.

Prowadzi to do wniosku, że do spraw tych powinien znaleźć bezpośrednio zastosowanie § 6 rozporządzenia. Sprawy o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki tego tytułu są niewątpliwie sprawami o prawa majątkowe. Minimalne stawki wynagrodzenia

pełnomocnika procesowego będącego radcą prawnym (także adwokatem) w tych sprawach powinny być ustalane z uwzględnieniem wartości przedmiotu sprawy (wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia), zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w § 6 rozporządzenia. Przepis ten niewątpliwie ma zastosowanie także w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, co wynika choćby z tytułu rozdziału, w którym został umieszczony.

6. Zasadnicza kwestia poddana pod rozstrzygnięcie składu powiększonego Sądu Najwyższego dotyczyła podstawy określenia wysokości wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego w analizowanej kategorii spraw – o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego; o podleganie ubezpieczeniom społecznym). Problem sprowadzał się do tego, czy w jakimkolwiek wymiarze możliwe jest zastosowanie do tak określonej kategorii spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r.

Odnosząc się do tego zagadnienia, Sąd Najwyższy uznał, że analizowana kategoria spraw z pewnością nie mieści się w pojęciu „spraw o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego” i nie może być z nim utożsamiana, nie zachodzi także między nimi podobieństwo, które pozwalałoby na zastosowanie § 5 rozporządzenia. Zgodnie tym przepisem, wysokość stawek minimalnych w sprawach nieokreślonych w rozporządzeniu ustala się, przyjmując za podstawę stawkę w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju. Podobieństwo („zbliżony rodzaj”) spraw nie może w tym przypadku polegać na tym, że w obu przypadkach są to sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Cały rozdział 3. rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. reguluje „Stawki minimalne w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych”, co oznacza, że do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych ma zastosowanie także § 6 rozporządzenia (uzależniający wysokość stawki od wartości przedmiotu sprawy), a zatem tylko w przypadku wykluczenia możliwości zastosowania do spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym § 6 rozporządzenia, możliwe byłoby zastosowanie do nich § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia. Nie ma jednak doniosłych powodów, które nakazywałyby wykluczyć zastosowanie § 6 rozporządzenia do spraw o podleganie

ubezpieceniom społecznym. Są to bowiem sprawy o prawa majątkowe, w których możliwe jest ustalenie wartości przedmiotu sprawy.

Wszystkie sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są co do zasady sprawami o prawa majątkowe i tak należy je traktować. Pośrednio wynika to z art. 398² § 1 zdanie drugie k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych skarga kasacyjna przysługuje niezależnie od wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawach o przyznanie i o wstrzymanie emerytury lub renty oraz o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego. Oznacza to, że wymienione kategorie spraw mają charakter majątkowy, jednak wartość przedmiotu zaskarżenia nie determinuje dopuszczalności skargi kasacyjnej, która w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przysługuje co do zasady wówczas, gdy wartość przedmiotu zaskarżenia wynosi co najmniej 10.000 zł (art. 398² § 1 zdanie pierwsze k.p.c.). Skoro sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są sprawami o prawa majątkowe, to znaczy, że możliwe (a w niektórych przypadkach konieczne) jest oznaczenie w nich wartości przedmiotu sporu oraz wartości przedmiotu zaskarżenia. Mają zatem do nich zastosowanie art. 126¹ k.p.c., art. 368 § 2 k.p.c., art. 398⁴ § 3 k.p.c.

7. W orzecznictwie Sądu Najwyższego od ponad dwudziestu lat przyjmuje się, że nie we wszystkich kategoriach spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych zastosowanie ma „zryczałtowana” minimalna stawka wynagrodzenia pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym. Zwłaszcza w sprawach dotyczących najogólniej mówiąc składek na ubezpieczenia społeczne wynagrodzenie pełnomocnika powinno być ustalane według wartości przedmiotu sprawy.

W uchwale z 9 marca 1993 r., II UZP 5/93 (OSNCP 1993 nr 11, poz. 194) Sąd Najwyższy przyjął, że w sprawach o wymiar składek na ubezpieczenia społeczne pełnomocnikowi organu rentowego będącemu radcą prawnym przysługuje wynagrodzenie z tytułu zastępstwa procesowego ustalone od wartości przedmiotu sprawy (a nie ryczałtowe), ponieważ „składki na ubezpieczenie społeczne nie są świadczeniami pieniężnymi z ubezpieczenia społecznego, lecz świadczeniami na to ubezpieczenie”. W ocenie Sądu Najwyższego, katalog spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych wymienionych w § 17 ust. 2 ówczesnie obowiązującego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1992 r.

w sprawie opłat za czynności adwokackie w postępowaniu przed organami wymiaru sprawiedliwości (Dz.U. Nr 48, poz. 220 ze zm.) – będącego odpowiednikiem § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. – był zawężony w stosunku do spraw określonych w art. 476 § 2 k.p.c. (nie obejmował wszystkich spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych rozpoznawanych przez sądy ubezpieczeń społecznych w postępowaniu cywilnym), a z tego wynika, że stawki wynagrodzenia adwokackiego (radcowskiego) określone w § 17 ust. 2 rozporządzenia z dnia 4 czerwca 1992 r. miały zastosowanie wyłącznie do tych spraw, które zostały wyraźnie wymienione w tym przepisie.

Podobnie w uchwale z 7 maja 2013 r., I UZP 1/13 (OSNP 2013 nr 21-22, poz. 280) Sąd Najwyższy przyjął, że w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych, dotyczącej odwołania od decyzji organu rentowego, stwierdzającej zobowiązanie do zapłaty składek na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i odsetek za zwłokę w określonych w tej decyzji kwotach, wynagrodzenie pełnomocnika będącego radcą prawnym powinno być ustalone na podstawie § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r.

Również w postanowieniu z 1 czerwca 2010 r., III UZ 3/10 (OSNP 2011 nr 21-22, poz. 283), wydanym w sprawie, której przedmiotem rozpoznania było ustalenie odpowiedzialności współników spółki jawnej (osób trzecich) za zaległości płatnika (spółki jawnej) z tytułu składek ubezpieczeniowych, Sąd Najwyższy uznał, że zwrot kosztów procesu strony korzystającej z pomocy radcy prawnego powinien nastąpić z uwzględnieniem wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia. Sprawa o zapłatę składek (o ustalenie odpowiedzialności osób trzecich za zaległości składkowe) jest bowiem sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych, co ma znaczenie w tym sensie, że wysokość stawki minimalnej obowiązującej w takiej sprawie powinna być określona przede wszystkim według zasad przewidzianych w rozdziale 3. rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. Poszukiwanie spraw o najbardziej zbliżonym rodzaju (w rozumieniu § 5 tego rozporządzenia) byłoby uzasadnione tylko wówczas, gdyby nie dało się ustalić wysokości stawki minimalnej w oparciu o reguły przewidziane w rozdziale 3. Inne sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych niż sprawy o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i

zaopatrzenia emerytalnego nie zostały wprost (odrębnie) wymienione w rozporządzeniu i dlatego w odniesieniu do nich należy stosować stawki przewidziane w § 6 rozporządzenia.

Zbliżona argumentacja została przedstawiona w postanowieniu z 22 lutego 2012 r., II UZ 60/11 (LEX nr 1211155), w sprawie o ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne. Wykluczając możliwość zastosowania § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. jako podstawy rozstrzygnięcia o kosztach zastępstwa procesowego radcy prawnego, Sąd Najwyższy przyjął założenie, że sprawa o ustalenie podstawy wymiaru składek jest w istocie sprawą o ustalenie podlegania ubezpieczeniu społecznemu z określonego tytułu do wysokości określonych kwot.

Można zatem przyjąć, że skoro w sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym (istnienie lub nieistnienie stosunku ubezpieczenia, objęcie obowiązkiem ubezpieczeń społecznych) chodzi zwykle przede wszystkim o to, czy w związku z podleganiem tym ubezpieczeniom powinny być uiszczane składki na te ubezpieczenia, a także o ustalenie podstawy wymiaru składek, ustalenie osoby płatnika składek itd., to ten skutek (konieczność uiszczenia składek) determinuje podstawę ustalenia wysokości wynagrodzenia pełnomocnika, co oznacza zastosowanie § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., czyli stawek wynagrodzenia odniesionych do wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia).

Stanowisko, zgodnie z którym § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. nie ma zastosowania w sprawach niebędących bezpośrednio sprawami „o świadczenia z ubezpieczenia społecznego” zostało przedstawione między innymi w postanowieniach z 10 września 2012 r., I UZ 77/12, (LEX nr 1619829) i z 14 września 2012 r., I UZ 78/12 (LEX nr 1747636). Zdaniem Sądu Najwyższego, spraw „o podleganie ubezpieczeniom społecznym” nie można zaliczyć do kategorii „spraw o świadczenia z ubezpieczenia społecznego” w rozumieniu powołanego przepisu i dlatego w tych przypadkach zachodzą wszelkie podstawy, aby koszty zastępstwa procesowego były wyliczane według wartości przedmiotu sporu (wartości zaległych składek). Podobne stanowisko Sąd Najwyższy zajął w postanowieniu z 5 czerwca 2009 r., I UZP 1/09 (OSNP z 2011 r., nr 5-6, poz. 86).

Podsumowując, w orzecznictwie Sądu Najwyższego ujawniło się już wyraźnie stanowisko, że w sprawach, które mają za przedmiot obowiązek zapłaty składek na ubezpieczenia społeczne, choćby w następstwie ustalenia podlegania ubezpieczeniom społecznym (ustalenia obowiązku objęcia ubezpieczeniem i podstawy wymiaru składek), minimalne stawki wynagrodzenia pełnomocnika będącego radcą prawnym są ustalane na podstawie wartości przedmiotu sporu, zgodnie z § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r.

8. W nielicznych orzeczeniach Sąd Najwyższy zajął odmienne stanowisko w kwestii będącej przedmiotem wykładni (podstawy prawnej ustalenia wysokości wynagrodzenia radcy prawnego w sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym), przyjmując, że w sprawach tych wynagrodzenie pełnomocnika powinno być ustalane na podstawie § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. (np. w postanowieniu z 21 października 2015 r., II UZ 24/15, LEX nr 1854105). Sąd Najwyższy w składzie powiększonym nie podzielił tego punktu widzenia. Nie można przyjąć, w szczególności, że sprawy o podleganie ubezpieczeniom społecznym należą do kategorii spraw, w których wysokość stawek minimalnych nie została określona w rozporządzeniu z dnia 28 września 2002 r. Sprawa dotycząca podlegania ubezpieczeniom społecznym nie jest sprawą o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego ani sprawą podobną („najbardziej zbliżonego rodzaju”) do takiej sprawy, jest natomiast niewątpliwie sprawą o prawa majątkowe. Stawki minimalne w sprawach o prawa majątkowe zostały określone w § 6 rozporządzenia przy zastosowaniu kryterium wartości przedmiotu sprawy. Należy przyjąć, że § 6 rozporządzenia – umieszczony jako pierwszy przepis w rozdziale 3. – przewiduje zasadę ustalania wynagrodzenia radcy prawnego w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, które mają charakter spraw o prawa majątkowe, a następujące po nim przepisy (w tym § 11 ust. 2 rozporządzenia) przewidują wyjątki od zasady. W sytuacji, gdy sprawy dotyczące podlegania ubezpieczeniom społecznym nie zostały objęte regulacją szczególną, wprowadzającą wyjątek od zasady zawartej w § 6 rozporządzenia, należy przyjąć, że w sprawach tych ma zastosowanie zasada, czyli § 6. Przepis § 11 ust. 2 rozporządzenia, który ustala zryczałtowane (oderwane od wartości przedmiotu sprawy) stawki minimalne wynagrodzenia pełnomocnika

będącego radcą prawnym w sprawach o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego, stanowi wyjątek od regulacji zawartej w § 6 rozporządzenia. Wyjątek ten usprawiedliwiony jest znaczeniem tej kategorii spraw dla ubezpieczonych, dochodzących na drodze sądowej świadczeń (przede wszystkim emerytur, rent, zasiłków, jednorazowych odszkodowań, świadczeń rehabilitacyjnych itp.). Do spraw dotyczących podlegania ubezpieczeniom społecznym nie ma zastosowania § 5 rozporządzenia, ponieważ sprawy te nie są sprawami, dla których nie zostały określone stawki minimalne wynagrodzenia pełnomocnika procesowego będącego radcą prawnym, nie są one też najbardziej zbliżone rodzajowo do spraw o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego.

Należy natomiast podzielić stanowisko, które zajął Sąd Najwyższy we wcześniej wspomnianych postanowieniach z 10 września 2012 r., I UZ 77/12 oraz z 14 września 2012 r., I UZ 78/12. Obydwa te orzeczenia zostały wydane w sprawach z odwołań od dwóch decyzji organu rentowego: decyzji o objęciu pracowniczymi ubezpieczeniami społecznymi i decyzji ustalającej płatnikowi podstawę wymiaru składek. Sąd Najwyższy w uzasadnieniach tych postanowień zakwestionował zastosowanie w sprawach o ustalenie podlegania ubezpieczeniom społecznym § 11 ust. 2 rozporządzenia. W tego rodzaju sprawach, zdaniem Sądu Najwyższego, istnieją podstawy do wyliczenia wysokości kosztów zastępstwa według wartości zaległych składek.

9. Sprawa o objęcie ubezpieczeniem społecznym jest sprawą o prawa majątkowe. Stosunek ubezpieczenia z istoty ma charakter majątkowy a z decyzji o objęciu ubezpieczeniem (wyłączeniu z ubezpieczenia) wynikają bezpośrednio skutki majątkowe (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego z 15 listopada 2007 r., I UZ 30/07, OSNP 2009 nr 1-2, poz. 29; z 8 stycznia 2008 r., II UZ 41/07, OSNP 2009 nr 7-8, poz. 107 oraz z 26 stycznia 2011 r., II UZ 40/10, LEX nr 786805). O majątkowym charakterze spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym (objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego) przesądza bezpośrednio art. 398² § 1 k.p.c.

Nie można uznać, że pojęcie „sprawa o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”, użyte w § 11 ust. 2

rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., obejmuje także sprawę o ustalenie istnienia (nieistnienia) stosunku ubezpieczenia społecznego. Sprawy o tak zwane „przyznanie” świadczeń z ubezpieczenia społecznego są wprawdzie w istocie sprawami o ustalenie istnienia stosunku ubezpieczenia (jego treści), gdyż decyzje organów rentowych mają charakter deklaratoryjny (ustalający), a w razie uwzględnienia odwołania od decyzji odmownych sąd ubezpieczeń społecznych wydaje wyrok ustalający istnienie prawa do świadczenia, jednak pojęcie „sprawa o ustalenie istnienia (nieistnienia) stosunku ubezpieczenia” ma szerszy zakres niż pojęcie „sprawa o świadczenia pieniężne z ubezpieczenia społecznego i zaopatrzenia emerytalnego”, a ponadto z decyzji o objęciu lub wyłączeniu z ubezpieczenia nie wynika obowiązek wypłaty świadczenia, lecz obowiązek uiszczenia składek lub obowiązek zwrotu wypłaconego świadczenia. Przede wszystkim zaś w przepisach procesowych i materialnych pojęcia te są wyraźnie rozróżniane (art. 476 § 5 pkt 2 lit. a i b k.p.c. oraz art. 83 ust. 1 pkt 1, 4 i 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych).

W związku z tym możliwość uznania, że do spraw o ustalenie istnienia (nieistnienia) stosunku ubezpieczenia społecznego stosuje się § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r., stwarzałoby tylko stwierdzenie, że § 6 rozporządzenia nie ma w ogóle zastosowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, a jedynym przepisem tego rozporządzenia regulującym wynagrodzenie pełnomocnika w tej kategorii spraw jest § 11 ust. 2. Wtedy, zgodnie z § 5 rozporządzenia, do spraw o podleganie ubezpieczeniom społecznym – podobnie jak do wszystkich innych spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych – miałby odpowiednie zastosowanie § 11 ust. 2. Taka interpretacja prowadziłaby jednak do stosowania § 11 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. także w sprawach, w których wydanie przez organ rentowy decyzji prowadzi do obowiązku uiszczenia składek na ubezpieczenia społeczne, w tym w skomplikowanych i wymagających szczególnie dużego nakładu pracy pełnomocnika sprawach dotyczących przeniesienia odpowiedzialności za zaległości składkowe o znacznej wartości. Interpretacja ta zaprzeczałaby także dotychczas ukształtowanej linii orzecznictwa w sprawach dotyczących składek.

10. Przyjęcie, że wynagrodzenie pełnomocnika w sprawach o podleganie

ubezpieceniom społecznym powinno być ustalone na podstawie § 6 rozporządzenia, czyli w relacji do wartości przedmiotu sprawy, rodzi problem, w jaki sposób ustalać wartość przedmiotu sporu w takich sprawach. Nie jest to kwestia bezpośrednio objęta zagadnieniem prawnym, jednak istotna z punktu widzenia zastosowania § 6 rozporządzenia.

Ustalanie wartości przedmiotu sporu (wartości przedmiotu zaskarżenia) odbywa się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego regulujących tę materię (art. 19 – 26 k.p.c., art. 368 § 2 k.p.c., art. 398²¹ k.p.c.). Również ustalenie wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia) w omawianej kategorii spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych – o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego, o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego, o podleganie ubezpieczeniom społecznym – odbywa się według tych przepisów. W tym kontekście należy zwrócić uwagę przede wszystkim na art. 19 § 2 k.p.c., zgodnie z którym w sprawach majątkowych innych niż sprawy o roszczenia pieniężne powód obowiązany jest oznaczyć w pozwie kwotą pieniężną wartość przedmiotu sporu, uwzględniając postanowienia zawarte w kolejnych artykułach (art. 20 i nast. k.p.c.). Do czasu zakwestionowania tej wartości w sposób przewidziany przepisami Kodeksu (art. 25 – 26 k.p.c.), wartość podana przez powoda jest wiążąca. To samo można odnieść do oznaczenia wartości przedmiotu sporu przez odwołującego się od decyzji organu rentowego w omawianej kategorii spraw albo do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia (w apelacji lub skardze kasacyjnej) przez skarżącego, w tym organ rentowy.

Co prawda, żaden z przepisów o wartości przedmiotu sporu (art. 19 – 26 k.p.c.) nie dotyczy bezpośrednio spraw o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego (o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego; o podleganie ubezpieczeniom społecznym), jednak dotyczy to wielu innych spraw cywilnych o ustalenie prawa lub stosunku prawnego o charakterze majątkowym. Bogate orzecznictwo dotyczące sposobów oznaczania wartości przedmiotu sporu w sprawach o ustalenie (art. 189 k.p.c.) pozwala sprowadzić te sposoby do wspólnego mianownika – strona powinna zastosować obiektywne kryteria przy określaniu wartości przedmiotu sporu, którego ochrony prawnej się domaga (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 9 lipca 2009 r., II PK 240/08,

LEX nr 535829 i orzeczenia przytoczone w jego uzasadnieniu). W orzecznictwie podjęto też próby oznaczenia wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia w kategorii spraw, których bezpośrednio dotyczy niniejsza uchwała (por. orzeczenia przytoczone w punkcie IV.7.).

Z ustaleniem samego podlegania ubezpieczeniom społecznym oraz tytułem (tytułami) podlegania tym ubezpieczeniom wiąże się (może się wiązać) kiedyś – w dalszej lub bliższej przyszłości – prawo do świadczeń (emerytury, renty, świadczenia rehabilitacyjnego, zasiłku chorobowego lub macierzyńskiego itd.), jednak w sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym (istnienie lub nieistnienie stosunku ubezpieczenia, objęcie obowiązkiem ubezpieczeń społecznych) rozpoznawanych przez sądy ubezpieczeń społecznych chodzi zwykle przede wszystkim o to, czy w związku z podleganiem ubezpieczeniom społecznym powinny być uiszczane składki na te ubezpieczenia, a także ustalenie podstawy wymiaru składek, ustalenie osoby płatnika składek itd. Ten bliższy cel (konieczność uiszczenia składek) powinien determinować podstawę ustalenia wysokości wynagrodzenia pełnomocnika, zwłaszcza w kontekście ugruntowanego już orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego ustalania wysokości wynagrodzenia pełnomocnika w sprawach o składki (wymiar składek, podstawę ustalenia wysokości składek, zaległości składkowe). W sprawach, w których ustalenie nieistnienia tytułu ubezpieczenia społecznego (ustalenie niepodlegania ubezpieczeniom społecznym) wiąże się ze wstrzymaniem wypłaty świadczeń oraz zwrotem nienależnie pobranych świadczeń, wartość tych świadczeń może stanowić podstawę ustalenia wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia). Jeżeli od tytułu podlegania ubezpieczeniom społecznym zależy np. podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne, wówczas wartość przedmiotu zaskarżenia może odpowiadać różnicy między wysokością składki wskazywaną przez ubezpieczonego w związku z dochodzonym przez niego tytułem podlegania ubezpieczeniom i wysokością składki wynikającą z tytułu ubezpieczenia przyjętego przez organ rentowy. Jak wynika z przytoczonych przykładów, istnieje możliwość oznaczenia wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia) z uwzględnieniem regulacji art. 19 § 2 k.p.c.

Wartość przedmiotu sporu w sprawach o ustalenie istnienia lub nieistnienia

stosunku prawnego albo prawa (także jego treści lub zakresu – art.189 k.p.c.) należy odnosić do świadczeń wynikających z takiego ustalenia (por. postanowienia Sądu Najwyższego z 3 grudnia 2001 r., I PZ 95/01, OSNP 2003 nr 23, poz. 572; z 5 stycznia 2006 r., I PZ 24/05, LEX nr 668929; z 14 maja 2009 r., I PZ 5/09, OSNP 2011 nr 1-2, poz. 12; z 9 lipca 2009 r., II PK 240/08, LEX nr 535829 oraz z 5 sierpnia 2009 r., II PZ 6/09, LEX nr 558584). Oznacza to, że w razie podjęcia przez organ rentowy decyzji o objęciu określonym tytułem ubezpieczenia, odwołanie zmierza do ustalenia nieistnienia tego stosunku ubezpieczenia społecznego. Wówczas wartość przedmiotu sporu powinno odnosić się do wysokości składek na ubezpieczenia społeczne, których uiszczenie będzie skutkiem decyzji (może to też być różnica w stosunku do wysokości składek dotychczas uiszczanych z innego tytułu ubezpieczenia). Natomiast w przypadku wydania decyzji o „wyłączeniu” z określonego tytułu ubezpieczenia (ustalenia jego nieistnienia), odwołanie zmierza do ustalenia istnienia stosunku ubezpieczenia społecznego. Wartość przedmiotu sporu należy wówczas odnosić do wysokości świadczeń podlegających zwrotowi wskutek takiej decyzji, ewentualnie świadczeń, których ubezpieczony nie otrzyma. W sprawach dotyczących podstawy wymiaru składek ukształtowane orzecznictwo wyjaśniło już, w jaki sposób należy wyliczyć wartość przedmiotu zaskarżenia (por. np. postanowienie z 24 maja 2012 r., II UZ 16/12, LEX nr 1222163) – może być on zastosowany przynajmniej w niektórych sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym.

W postanowieniu z 22 lutego 2012 r., II UZ 60/11 (LEX nr 5805844), Sąd Najwyższy uznał, że istnieją teoretycznie trzy możliwości ustalenia wysokości wynagrodzenia pełnomocnika w sprawie dotyczącej podlegania ubezpieczeniom społecznym. Dwie z tych możliwości odwołują się do § 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, a różni je sposób określenia wartości przedmiotu. W jednej jest to suma podstaw wymiaru składek za okres roku (*per analogiam* art. 22 k.p.c.), a w drugiej – suma należnych składek za okres, za który ustalono podstawę wymiaru składek. Trzecia możliwość odwołuje się do § 11 ust. 2 w związku z § 5 rozporządzenia. Sąd Najwyższy, dopuszczając teoretycznie tę ostatnią możliwość, nie wyjaśnił jednak, na jakiej podstawie uznał, że sprawy o podleganie ubezpieczeniom

społecznym są sprawami, w których wysokość stawek minimalnych nie może zostać określona na podstawie § 6 rozporządzenia. Dopuszczenie tej trzeciej możliwości podważa, przynajmniej pośrednio, przedstawione w innych orzeczeniach stanowisko Sądu Najwyższego, że sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych inne od spraw o świadczenia pieniężne z tego ubezpieczenia (do których ma zastosowanie § 11 ust. 2) podlegają § 6 rozporządzenia. Na takim stanowisku opierały się orzeczenia Sądu Najwyższego dotyczące ustalania stawek wynagrodzenia pełnomocnika procesowego będącego radcą prawnym w sprawach o zapłatę składek ubezpieczeniowych.

W art. 476 § 5 pkt 2 lit b k.p.c. ustawodawca w jednej grupie (kategorii) wymienił sprawy o ustalenie istnienia bądź nieistnienia obowiązku ubezpieczenia, jego zakresu lub wymiaru składki z tego tytułu. Dla wszystkich tych spraw minimalna stawka wynagrodzenia pełnomocnika procesowego powinna być ustalona w rozporządzeniu w sposób jednakowy. Wytyczne do wydania rozporządzenia, zawarte w art. 22⁵ ust. 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 507), stanowią, że Minister Sprawiedliwości określi w rozporządzeniu stawki minimalne za czynności radców prawnych, mając na względzie rodzaj i złożoność sprawy oraz wymagany nakład pracy radcy prawnego. W sprawach podobnego rodzaju, wymagających podobnego nakładu pracy radcy prawnego, stawki wynagrodzenia powinny być podobne.

W związku z podjęciem przez Sąd Najwyższy uchwały, nowego znaczenia nabiera wezwanie do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia na potrzeby postępowania apelacyjnego (na podstawie art. 368 § 3 k.p.c., z rygorem w postaci odrzucenia apelacji na podstawie art. 370 lub art. 373 k.p.c. w razie nieoznaczenia tej wartości) oraz postępowania kasacyjnego (na podstawie art. 398⁶ § 1 w związku z 398⁴ § 3 k.p.c. z rygorem w postaci odrzucenia skargi kasacyjnej na podstawie art. 398⁶ § 2 lub 3 k.p.c.), ponieważ wezwanie do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia może obecnie dotyczyć wyłącznie podstawy ustalenia wysokości wynagrodzenia profesjonalnego pełnomocnika (adwokata lub radcy prawnego), według § 6 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. Traci zatem częściowo aktualność dotychczasowe stanowisko prezentowane w orzeczeniach Sądu

Najwyższego, zgodnie z którym nieoznaczenie w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych nie może powodować odrzucenia tego środka odwoławczego, skoro od wartości przedmiotu zaskarżenia nie zależy ani dopuszczalność tego środka, ani wysokość opłaty sądowej (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2009 r., II UZ 43/09, LEX nr 583825; z 24 września 2015 r., II UZ 21/15, LEX nr 1925802). Od wartości przedmiotu zaskarżenia zależeć bowiem może wysokość wynagrodzenia pełnomocnika. Nadal aktualne pozostaje ogólne stwierdzenie, że odrzucenie apelacji z powodu nieuzupełnienia w wyznaczonym terminie jej braków (art. 370 i 373 k.p.c.) może dotyczyć tylko takich braków formalnych, które uniemożliwiają nadanie apelacji prawidłowego biegu (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2005 r., III UZ 29/04, LEX nr 583825), jednak od chwili podjęcia niniejszej uchwały należy przyjąć, że oznaczenie w apelacji wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym (ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku ubezpieczenia społecznego, o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego) staje się wymaganiem formalnym, od którego zależy nadanie biegu apelacji. Należy to odnieść do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia dla celów ustalenia wysokości wynagrodzenia należnego radcy prawnemu (adwokatowi) w postępowaniu kasacyjnym.

V. Ostatecznie Sąd Najwyższy uznał, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych o ustalenie istnienia (nieistnienia) stosunku ubezpieczenia społecznego lub jego zakresu (podlegania lub niepodlegania ubezpieczeniom społecznym) wynagrodzenie należne radcy prawnemu powinno być ustalane w oparciu o stawki minimalne określone w § 6 rozporządzenia.

Ze względu na ujawnione rozbieżności w orzecznictwie sądów, Sąd Najwyższy nadał podjętej uchwale mocy zasady prawnej na podstawie art. 61 § 6 ustawy o Sądzie Najwyższym, co oznacza, że od chwili podjęcia wiąże ona wszystkie składy orzekające Sadu Najwyższego.

Jednocześnie, ze względu na istotną zmianę akceptowanej dotychczas praktyki orzekania o kosztach zastępstwa procesowego adwokatów i radców prawnych w sprawach o podleganie ubezpieczeniom społecznym (ustalenie

istnienia stosunku ubezpieczenia społecznego, objęcie obowiązkiem ubezpieczeń społecznych) – na podstawie § 11 ust. 2 w związku z § 5 zamiast na podstawie § 6 rozporządzenia – oraz nieegzekwowania od stron (pełnomocników) oznaczania wartości przedmiotu sporu (zaskarżenia) w tej kategorii spraw, Sąd Najwyższy ustalił, że wykładnia przepisów przedstawiona w uchwale będzie wiążąca od daty podjęcia uchwały. Oznacza to, że od chwili podjęcia uchwały przewodniczący oraz sądy orzekające w sprawach, o jakich mowa w uchwale, powinni wzywać strony (pełnomocników) do oznaczenia wartości sporu lub zaskarżenia w odniesieniu do pism podlegających opłacie, które rozpoczynają postępowanie w kolejnej instancji albo które rozpoczynają postępowanie kasacyjne. W stosunku do skarg kasacyjnych wezwanie do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia powinno dotyczyć skarg wniesionych poczynając od 20 lipca 2016 r., co pozwoli na ustalenie wysokości wynagrodzenia pełnomocników w postępowaniu kasacyjnym. Jeśli chodzi o wynagrodzenie pełnomocników w postępowaniu apelacyjnym, wezwanie do oznaczenia wartości przedmiotu zaskarżenia powinno dotyczyć co najmniej apelacji wniesionych poczynając od 20 lipca 2016 r.

Z tych wszystkich przyczyn Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści zawartej w sentencji.

eb